

En rapport från Feministiskt initiativ

I skuggan av våldet

24 november 2005

*“A woman who lives in the shadow of daily violence is not truly free”
- FN:s generalsekreterare Kofi Annan -*

Mäns våld mot kvinnor i världen

Det är nu sex år sedan FN:s generalförsamling beslutade att göra den 25 november till den internationella dagen för utplånandet av allt våld mot kvinnor. Miljoner kvinnor utsätts för våld varje dag. Exempelvis drabbas var tredje skolflicka som vill lära sig att läsa och skriva av våld bara på grund av att hon är flicka¹. Mäns våld mot kvinnor utgör den yttersta och mest brutala formen av maktorättvisor mellan män och kvinnor. Könsbaserat våld är troligtvis också den mest utspridda och socialt accepterade kränkningen av mänskliga rättigheter². Kvinnor drabbas av våldet just på grund av att de är kvinnor i en samhällsstruktur som underordnar och diskriminerar kvinnor³. Radshika Comooraswamy, FN:s förra specialrapportör om våld mot kvinnor, påpekar i en rapport som presenterades år 2002 just detta att "våld inom familjen är strukturellt betingat, och botten i föreställningar om mäns överordning och kvinnors underordning, med våld som ett led i mäns vidmakthållande av privilegier"⁴.

Våld mot kvinnor definieras av FN som "varje könsrelaterad våldshandling som resulterar i eller sannolikt kommer att resultera i fysisk, sexuell eller psykisk skada eller sådant lidande för kvinnor, innefattande hot om sådana handlingar, tvång eller godtyckligt frihetsberövande, vare sig det sker i det offentliga eller privata livet."⁵ Mäns våld mot kvinnor innefattar, men begränsas inte till, följande:

- Fysiskt, sexuellt och psykologiskt våld som förekommer i familjen, som fysisk bestraffning, sexuellt utnyttjande av flickor i familjen, våld relaterat till tvångsgifte, våldtäkt av maka, kvinnlig omskärelse och andra traditionsbundna handlingar som är skadliga för kvinnor, utomäktenskapligt våld och våld relaterat till utnyttjande.
- Fysiskt, sexuellt och psykologiskt våld som föregår i samhället, som våldtäkt, sexuellt utnyttjande, sexuella trakasserier och hotelser på arbetsplatsen, inom utbildningsinstitutioner och på liknande platser, handel med kvinnor och påtvingad prostitution.
- Fysiskt, sexuellt och psykologiskt våld som utförs eller accepteras av staten.⁶

1993 antog FN en deklARATION om att mäns våld mot kvinnor innebär ett brott mot kvinnors fri- och rättigheter. Sex år senare, 1999, utlyste FN med resolutionen 54/134 den 25 november till den internationella dagen för utplånandet av allt våld mot kvinnor. Den 25 november hade innan dess, sedan 1960-talet, uppmärksammats som en protestdag mot mäns våld mot kvinnor i Latinamerika.

¹ UNIFEM 2003.

² UNFPA 2005.

³ *Mäns våld mot kvinnor i nära relationer* – Amnesty 2004.

⁴ *Makt och privilegier - om könsdiskriminering och fattigdom*, UD 2004.

⁵ FN:s deklARATION om avskaffandet av våld mot kvinnor, artikel 1.

⁶ En direktöversättning av FN:s definition av mäns våld mot kvinnor.

Talande statistik

Enligt en uppskattning från Världshälsoorganisationen (WHO) kommer minst var femte kvinna i världen att utsättas för våldtäkt eller våldtäktsförsök under sin livstid⁷. Var tredje kvinna kommer att bli misshandlad, i de flesta fallen av en familjemedlem eller av någon hon känner⁸. Våldet skördar lika många offer bland världens vuxna kvinnor som cancer och skapar lika stor ohälsa bland kvinnor som malaria och trafikolyckor tillsammans⁹. I vissa länder har så många som 69 procent av kvinnorna blivit fysiskt misshandlade och 47 procent har tvingats till sitt första samlag. Studier från industriländer visar att en stor del av morderna på kvinnor sker när en kvinna försöker lämna en man som misshandlar henne eller strax efter att hon har lämnat honom¹⁰. I Australien, Canada, USA, Israel och Sydafrika har mellan 40 och 70 procent av mördade kvinnor, mördats just av den man som de har levt tillsammans med¹¹.

WHO konstaterar att mäns våld mot kvinnor förekommer i alla länder, i alla kulturer och på alla nivåer i samhället. WHO ser också en förvånade stor likhet mellan olika länder när det gäller våldets mekanismer, där den gemensamma utgångspunkten är mannens kontroll över kvinnans liv och kropp.

Handel med kvinnor och flickor

FN konstaterade på ett expertmöte 2002 att handeln med kvinnor och barn är ett av de mest nedbrytande brotten mot de mänskliga rättigheterna, därför att den resulterar i en gradvis och total utplåning av kvinnans personliga identitet och hennes rätt att leva som en fri människa i ett civiliserat samhälle.¹²

Varje år utnyttjas hundratusentals kvinnor och barn som sexslavar och trafficking är den snabbast växande formen av illegal handel i världen, på väg att passera knarksmuggling¹³. Det amerikanska utrikesdepartementet uppskattar i sin *Trafficking in Persons report 2005*¹⁴ att mellan 600 000 och 800 000 människor utsätts för människohandel varje år. De används för tvångsarbete och majoriteten utnyttjas i den globala sexhandeln. Enligt rapporten är 80 procent av dem som utsätts för människohandel kvinnor och barn, och upp till 50 procent är minderåriga. Två miljoner barn, främst flickor, uppskattas vara sexslavar i den multimiljardindustri som sexhandeln utgör¹⁵.

I den befolkningsbaserade intervjuundersökningen *Sex i Sverige* som genomfördes 1996 uppgav ungefär var åttonde man över 18 år att han har köpt sex någon gång under sitt liv, det vill säga mer än 430 000 män. De flesta sexköpen sker utomlands i samband med semester eller arbets- och tjänsteresor.¹⁶ Rikskriminalpolisen uppskattar att mellan 400 till 600 kvinnor kom till Sverige som offer för människohandel år 2003.¹⁷

⁷ WHO 1997.

⁸ UNFPA 2005.

⁹ WHO 1997.

¹⁰ UNFPA 2005.

¹¹ Ibid.

¹² *Den globala utmaningen, en rapport om jämställdhet och utveckling* - Sida 2005.

¹³ UNFPA 2005.

¹⁴ Ibid.

¹⁵ Ibid.

¹⁶ *Makt att forma samhället och sitt eget liv- jämställdhetspolitiken mot nya mål*, SOU2005:66

¹⁷ Ibid.

Mäns våld mot kvinnor i Sverige

Vad gör vi då i Sverige på FN:s internationella dag för utplånandet av allt våld mot kvinnor? Har vi gjort några framsteg värda att fira? För att avgöra detta måste vi undersöka hur långt vi har kommit idag. Har det hänt något eller måste vi ännu en gång konstatera att våldet mot kvinnor i detta världens mest jämställda land fortfarande förekommer i stor omfattning? Låt oss göra en lägesrapport.

Mäns våld mot kvinnor är ett utbrett och svårt samhällsproblem i Sverige. Kvinnor som drabbats finns i alla samhällsklasser och alla kvinnors liv begränsas och påverkas direkt och indirekt av rädsla för våld. Våldet är också en fråga av betydelse för kvinnors och barns hälsa och välbefinnande. I sin folkhälsopolitiska rapport 2005¹⁸ tar Statens folkhälsoinstitut (FHI) upp mäns våld mot kvinnor som ett folkhälsoproblem. Enligt rapporten har var sjätte förvärvsarbetsande kvinna i Sverige det senaste året blivit utsatt för sexuella trakasserier på arbetsplatsen. 12 procent av kvinnor har upplevt våld i en parrelation och 22 procent av kvinnorna mellan 18 och 24 år har upplevt våld från någon man. Kvinnor upplever också att de på grund av överfallsrisken har sämre tillgång till natur- och grönområden än män.¹⁹ Frihet från könsrelaterat våld bör enligt Statens Folkhälsoinstitut bli ett nytt delmål inom den svenska folkhälsopolitiken. FHI anser att det för övrigt saknas könsuppdelad statistik som kan belysa omfattningen av anmälda våldsbrott mot kvinnor. Det enda som idag finns uppdelat på kön är enligt FHI misshandelsstatistik. Därför föreslår FHI att mäns våld mot kvinnor bör kartläggas kontinuerligt med såväl kvantitativa som kvalitativa metoder.²⁰

I Sverige utkom 2001 en så kallad omfångsundersökning om mäns våld mot kvinnor²¹. En enkät skickades ut till 10 000 kvinnor i åldrarna 18 till 64 år som motsvarade ett befolkningsurval. Svarefrekvensen låg på 70 procent vilket anses vara högt. Ett resultat som väckt mycket diskussion är att 46 procent av kvinnorna i undersökningen någon gång har utsatts för hot om våld, sexuellt våld och/eller fysiskt våld av en man. 25 procent har efter sin femtonårsdag upplevt fysiskt våld av en man. Totalt har 28 procent av kvinnorna erfarenheter av att en tidigare make/sambo utsatt dem för fysiskt våld. Något som borde diskuteras men som konstigt nog inte lyfts fram är att 31 procent av kvinnorna som svarat på enkäten uppgav att de utsatts för sexuellt och fysiskt våld av en man före sin femtonårsdag.

År 2004 anmäldes drygt 22 753 fall av våld mot kvinnor eller så kallad kvinnomisshandel. Antalet anmälningar när det gäller våld i parrelationen har ökat med 1 procent från föregående år. Det kan dock gömma sig flera anmälningar från en och samma kvinna i denna senare siffra. Samma år, 2004, anmäldes totalt 10 419 sexualbrott och av dem var 2 631 våldtäkt eller grov våldtäkt.

Enligt Brå har båda kategorierna ökat med 3 procent från föregående år. Det relativt nya brottet grov kvinnofridskränkning har ökat med 11 procent från 2003 och ligger på 2 050 anmälda brott. Som alltid när det gäller ökning av nya brottskategoriseringar är det osäkert om ökningen handlar om ökad anmälningsbenägenhet eller en faktiskt ökad brottslighet.

¹⁸ *Folkhälsopolitisk rapport 2005*, Statens folkhälsoinstitut 2005.

¹⁹ Ibid.

²⁰ Ibid.

²¹ Eva Lundgren, Gun Heimer, Jenny Westerstrand, Anne-Marie Kalliokoski - *Slagen dam. Mäns våld mot kvinnor i jämställda Sverige - en omfångsundersökning*. 2001.

Slag i luften

1998 antogs Kvinnofridspropositionen. Regeringen gav då olika myndigheter uppdrag för att komma till rätta med mäns våld mot kvinnor. En utvärdering av dessa uppdrag gjordes under 2004 och presenterades i en statlig offentlig utredning (SOU) med titeln *Slag i luften*²². Som titeln antyder visar det sig att regeringens proposition inte utgjort det starka incitament till förändring och förbättring för misshandlade kvinnor som man hoppats. Flertalet myndigheter har direkt försummat att utforma de direktiv som regeringen gett dem. Det gäller bland annat Brottsförebyggande rådet och Socialstyrelsen.

Utredningen pekar på ett antal generella brister i arbetet mot mäns våld mot kvinnor. Våld mot kvinnor är ett lågprioriterat arbete. Myndigheter brister i kontinuitet och arbetet är inte institutionaliserat, vilket betyder att det inte finns särskilda enheter som jobbar med frågan, inte avsatta resurser vare sig i form av ekonomiska medel eller personella resurser, eller ställda krav på kunskap och kompetens om våldets mekanismer på de personer som de facto arbetar med våldsutsatta kvinnor. Dessutom dränerar återkommande omorganiseringar också organisationer på just kunskap och kompetens. Vikten av att samla och bygga upp kunskap och kompetens på området understryks också i en annan utredning vars fokus var att utreda en ombildning av Rikskvinnocentrum i Uppsala till nationellt kunskapscentrum²³.

Kommunernas ansvar

I samband med att regeringens Kvinnofridsproposition antogs 1998 preciserades kommunernas ansvar genom att en ny bestämmelse som tydligt ger Sveriges kommuner huvudansvaret för stöd, hjälp och skydd av kvinnor som utsätts för våld infördes i Socialtjänstlagen.

”Socialnämnden bör verka för att den som utsätts för brott och dennes anhöriga får stöd och hjälp. Socialnämnden bör härvid särskilt beakta att kvinnor som är eller har varit utsatta för våld och andra övergrepp i hemmet kan vara i behov av stöd och hjälp för att förändra sin situation” (SoL kap 5§11).²⁴

2004 sjösatte Amnesty International en kampanj som i Sverige kom att heta *Stoppa våldet mot kvinnor*. Amnesty ville på detta sätt uppmärksamma mäns våld mot kvinnor som ett globalt och lokalt problem och undersöka om kommunerna efterlevde sitt uppdrag. Under våren och hösten 2004 tog Amnesty kontakt med samtliga 290 kommuner som finns i Sverige för att ställa frågor om hur de arbetar för att stävja mäns våld mot kvinnor. Våren 2005 hade 215 kommuner svarat på enkäten. För de kommuner som besvarat enkäten ligger det genomsnittliga bidraget till de ideella jourerna på 4:93 kronor per kommuninvånare. Om kommunen har en egen kvinnojour är bidraget i genomsnitt: 6:12 kronor per kommuninvånare. Om kommunen saknar egen jour sjunker bidraget till i genomsnitt 2:36 kronor per kommuninvånare²⁵.

En slutsats som dras i rapporterna är att stöd och hjälp till utsatta kvinnor skiljer sig åt en hel del beroende på var kvinnan bor. Amnesty slår fast att det är oacceptabelt och odemokratiskt att en kvinnas boendeort bestämmer vilket stöd som finns att tillgå om hon utsätts för misshandel i sin parrelation. Vidare pekar Amnesty på att det visserligen finns flera kommuner som satsar på våldsutsatta kvinnor samtidigt som det finns många kommuner där frågan om mäns våld mot kvinnor har låg prioritet. I dessa senare kommuner saknas riktlinjer för socialtjänstens arbete i

²² *Slag i luften – En utredning om myndigheter, mansvåld och makt*, SOU 2004:121. Betänkande av Utredningen om kvinnofridsuppdragen.

²³ *Nytt nationellt kunskapscentrum – Ombildning av Rikskvinnocentrum*, SOU 2004:117.

²⁴ ”Har ej prioriterat frågan”, *En undersökning om svenska kommuners arbete för att bekämpa mäns våld mot kvinnor*, Amnesty 2005.

²⁵ Ibid.

frågan och information om vart kvinnor kan vända sig. Man tycks helt förlita sig på de ideella kvinnojourerna utan att nämnvärt bidra med ekonomiska medel för att möjliggöra deras arbete²⁶.

Kvinnjourerna och deras arbete

I en rapport från 1998 av forskarna Carin Holmberg och Christine Bender diskuteras bland annat polisens, sjukvårdens och socialtjänstens uppfattning om den lokala kvinnojouren på sex orter i Sverige²⁷. Ett viktigt resultat i studien är att de tre myndigheterna anser att det är den lokala jouren som erbjuder det bästa stödet till utsatta kvinnor och att jouren är central även för att de tre myndigheterna ska kunna göra ett bra arbete för denna grupp kvinnor.

I två andra rapporter diskuterar forskarna Carin Holmberg och Christine Bender hur det ser ut i kommuner utan en egen kvinnojour.²⁸ Två resultat är särskilt viktiga att lyfta fram. För det första: enligt de företrädare för socialtjänsten i de 127 kommuner som besvarat den utskickade enkäten, är den enskilt viktigaste aktören för att ge stöd och hjälp till misshandlade kvinnor i kommuner utan egen kvinnojour, kvinnojouren i grannkommunen. För det andra: i djupintervjuer med 28 politiker i tio utvalda kommuner utan kvinnojour ses inte mäns våld mot kvinnor främst som ett politiskt problem utan som ett socialt problem. Det leder till att man inte diskuterar frågan i politiska fora och inte heller har åtgärdsprogram på en mer generell nivå utan nöjer sig med att betala en mindre summa pengar till kvinnojouren i grannkommunen och ibland inte ens det. Flertalet av politikerna känner i princip inte till Kvinnofredspropositionen där regeringens politik för att stävja mäns våld mot kvinnor dras upp.

Kvinnjouren är många gånger en förbindande länk mellan de utsatta kvinnorna och myndigheterna. I en del fall vill dock inte kvinnorna ha kontakt med socialtjänsten och ibland kommer kvinnor från andra kommuner till jouren. Det kan skapa missämja mellan kommunen och kvinnojouren eftersom kommunen inte vill subventionera jourboendet för andra kommuner. Studierna ovan visar entydigt på att många kommuner brister i sitt ansvar för att arbeta med denna problematik. I dag tycks det inte finnas någon som har det övergripande ansvaret för att samordna arbetet mot mäns våld mot kvinnor i kommunerna. Våld mot kvinnor ses idag oftast som ett socialt problem och inte som en politisk fråga. Men det är viktigt att komma ihåg att enligt socialtjänstlagen (se ovan) är det socialnämnden, alltså politikerna, som har det yttersta ansvaret för socialtjänstens arbete. Det betyder att makten att utforma ett adekvat stöd till kvinnor faktiskt redan ligger på politikerna, även om en del politiker själva tycks ha frånsagt sig detta ansvar. Det ansvar som åligger politikerna måste vi kräva att de tar!

²⁶ Ibid.

²⁷ Christine Bender och Carin Holmberg, *Våld mot kvinnor - män i kris - En kartläggning av verksamheten på sju kvinnojourer och tre mansjourer 1997*, SoS-rapport 1998:6, Stockholm: Socialstyrelsen.

²⁸ Christine Bender och Carin Holmberg, *När var och en sköter sitt - hur ser stöd och hjälp ut till misshandlade kvinnor i kommuner utan kvinnojour?* Sköndalsinstitutets rapportserie nr 21, 2001. Christine Bender och Carin Holmberg *"Det är något speciellt med den frågan" - om det lokalpolitiska samtalet om mäns våld mot kvinnor*, Brottsoffermyndigheten, Umeå, 2003.

Statisk från ROKS och SKR²⁹

Riksorganisationen för Sveriges Kvinno- och tjejjourer (ROKS) har cirka 130 medlemsjourer och 36 tjejjourer. I fjol (2004) var medlemsjourerna i kontakt med minst 63 547 stödsökande kvinnor och tjejer per telefon, brev, fax och e-post. Under 2004 genomförde ROKS medlemsjourer minst 76 358 stödåtgärder för att hjälpa de kvinnor och tjejer som kontaktat kvinno- och tjejjourerna. En stödåtgärd kan till exempel vara stöd via telefonsamtal, stödsamtal vid besök på jouren, stödsamtal vid boende på jouren, stöd vid rättegång, stöd vid telefonkontakt med myndigheter, stöd vid myndighetsbesök eller stöd vid övriga besök. ROKS medlemsjourer erbjöd under 2004 minst 2 521 kvinnor och barn en fristad och skyddat boende. De bodde tillsammans totalt 79 930 nätter på medlemsjourerna under 2004. På grund av platsbrist hänvisades minst 9 293 kvinnor och tjejer till annan jour eller organisation eller myndighet under år 2004.

Medlemsjourerna i Sveriges kvinnojourers riksförbund (SKR) hade under 2004 kontakt med 12 308 hjälpsökande via telefon, besök, brev, fax och e-post och erbjudit 328 kvinnor och 282 barn skyddat boende.

Av de 86 ROKS-jourer som kan erbjuda skyddat boende är det endast 50 jourer som har anställd personal. 2002 fanns det tre kommunala kvinnojourer, i Stockholm, Göteborg och Malmö med anställd personal.

Ett fåtal kvinno- och tjejjourer har invandrade kvinnor som sin målgrupp. I Stockholm, Göteborg och Malmö finns Terrafem som är en kvinnojour för icke-etniskt svenska kvinnor. I Stockholm finns även Somaya som är en jour som främst vänder sig till muslimska kvinnor. I Göteborg finns den finska kvinnojouren Piilopirtti. Här är det viktigt att framhålla att det i många kommuner saknas information på andra språk än svenska som berättar vart kvinnor kan vända sig om de utsätts för våld. Få, om ens några verksamheter vänder sig till gruppen kvinnor som missbrukar och/eller är psykiskt sjuka.

Det kan vara svårt för funktionshindrade kvinnor att rent fysiskt få tillträde till en kvinnojour på grund av att lägenheterna som kommunerna tillhandhåller, eller som ligger inom kvinnojourens budget att hyra, vanligtvis inte är handikappanpassade.

Lesbiska kvinnor känner sig inte alltid välkomna till kvinnojouren. Och om man inte tänker på att partnern kan vara en kvinna finns det en överhängande risk för att "väninnan" som följer med till kvinnojouren egentligen är förövaren.

Det är också av vikt att uppmärksamma äldre kvinnors situation. Exempel finns det exempel på att man inom äldreomsorgen känner till äldre kvinnor som är utsatta men att man inte gör något åt det eftersom de äldre kvinnorna levit så hela sitt vuxna liv.

Om kvinnor som missbrukar

När man i den offentliga och politiska debatten nämner kvinnor som missbrukar pekar man gärna ut denna grupp kvinnor som särskilt utsatta för mäns våld. Detta har gjorts under flera decennier. De finns ett underliggande antagande om att våld förekommer särskilt bland missbrukare. Med andra ord: det finns inte bland oss vanliga utan i så kallade missbrukskulturer/miljöer.

²⁹ Siffrorna som avser ROKS är hämtade från deras hemsida, www.roks.se. Statistiken som avser SKR är hämtade från deras hemsida, www.kvinnojour.com.

Trots detta antagande om hur vanligt det är att kvinnor som missbrukar blir utsatta för mäns våld har det i princip inte utformats några program eller särskilda åtgärder för att stödja denna grupp våldsutsatta kvinnor. Det finns få behandlingsprogram som vänder sig till gruppen våldsutsatta missbrukande kvinnor, det finns vanligtvis inga jourboenden för denna grupp kvinnor. Man kan fråga sig om polis, socialtjänst, sjukvård och andra myndigheter definierar våld mot missbrukande kvinnor som ett kvinnofridsbrott över huvud taget.

Det går inte att komma från att kvinnor som missbrukar är extra utsatta för mäns våld. En nyligen genomförd studie av Carin Holmberg, Goldina Smirthwaite och Agneta Nilsson³⁰ visar att kvinnorna dels utsätts för våld i sin parrelation, dels utsätts för våld av obekanta män men också i viss mån av polis och behandlingspersonal. I studien konstaterar forskarna också att det är ett grovt och återkommande våld som kvinnorna berättar om. Av de 102 kvinnor som besvarade en enkät om erfarenheter av våld samt våldets omfattning var 94 kvinnor, 92 procent, utsatta för våld i vuxen ålder. Det är också viktigt att komma ihåg att alla kvinnor inte är i fertil ålder och har barn utan att såväl yngre som äldre kvinnor som missbrukar utsätts för våld.

Det som skiljer misshandlade kvinnor i missbruk och andra misshandlade kvinnors villkor är möjligheten att få adekvat hjälp. Bristen på resurser till kvinnojoursverksamhet är något som drabbar misshandlade kvinnor vare sig de missbrukar eller inte. Men missbrukande kvinnor drabbas ännu hårdare av denna brist. De kan nämligen inte tas emot av befintliga kvinnojouer eller kriscentrum och har inte nödvändigtvis någonstans att vända sig. Det är inte bara vid kvinnojouer och kriscentrum som missbrukande kvinnor har mindre möjlighet att få hjälp än andra. Från sjukvården finns många exempel på hur misshandlade kvinnor just på grund av sina missbruksproblem nonchaleras eller feltolkas. Om kvinnorna söker sjukvård för att de är skadade av misshandeln finns det risk för att skadorna och symptomen ses som missbruksrelaterat och att kvinnan därför nekas vård och således tvingas lämna sjukhuset sina skador till trots³¹. Det måste därför till resurser för att bygga upp jourer med utbildad personal för just denna grupp kvinnor.

Våld i samkönade relationer

I ännu inte publicerad forskning visar Carin Holmberg och Ulrica Stjernqvist att våld också återfinns i samkönade par.³² Vad det gäller forskning om omfattningen menar de att det finns vissa problem. Det är inte möjligt att göra ett befolkningsurval eftersom det inte går att känna till hur stor gruppen hbt-personer³³ är. Därför kommer vi inte att få ett mått på om det är lika frekvent som i heterosexuella relationer. Dock konstaterar forskarna att våldet kräver samhällsliga insatser som jourboende, brottsofferjour, rådgivning och hjälp utifrån grupp-specifika behov. Inte minst behövs det kunskap och kompetens om de specifika villkor som rör hbt-personers livssituation i ett relativt homofobiskt samhälle.

I studien framkommer att en överväldigande majoritet av de utsatta hbt-personerna väljer att inte polisanmäla det våld de är utsatta för, vilket i sin tur betyder att mörkertalet är stort när det gäller den här typen av fridskränkning. Här måste samhället bli mycket bättre på att lyfta fram att samkönat partnervåld existerar och att man är villig att ge stöd och hjälp.

³⁰ *Mäns våld mot missbrukande kvinnor – ett kvinnofridsbrott bland andra*, MOB-rapport nr 8, Carin Holmberg, Goldina Smirthwaite & Agneta Nilsson, Stockholm 2005.

³¹ Ibid.

³² Holmberg, Carin & Stjernqvist, Ulrica, *Våldsamt lika och olika – om våld i samkönade parrelationer*, Centrum för genusstudiers rapportserie, Stockholms universitet, 2005 (under publicering).

³³ Hbt betyder homosexuella, bisexuella och transsexuella.

Om barnen

I många familjer där män utövar våld finns barn. Barn ser, hör och drabbas av det våld som män utsätter kvinnor för. Barn blir vittne till våldet och i vissa fall utsätts också barn för våld eller andra övergrepp. Mäns våld mot kvinnor är en fråga av direkt betydelse för barns hälsa och välbefinnande. Barn blir direkt vittne till våldet när pappan/partnern hotar eller slår deras mamma. De lever i en mycket utsatt situation. Brottsförebyggande rådets (Brå) statistik visat att i 35 procent av det totala antalet anmälda misshandelsfall i hemmet har ytterligare en person utsatts för brott av en familjemedlem³⁴. Mer än hälften av de kvinnor som har blivit slagna av sina män har uppgivit att barnen har sett eller hört mannen vara våldsam³⁵. Våld förekommer även i homosexuella förhållanden med barn. Dessa barn riskerar att bli än mer osynliggjorda då våldet i homosexuella relationer inte alltid uppmärksammas av ett samhälle där homosexualitet fortfarande är omgärdat av fördomar och tabun.

Det finns inga exakta uppgifter om hur många barn som lever i familjer där mamman utsätts för våld av pappan eller mammans partner. Enligt uppskattningar från Rädda Barnen upplever så många som 100 000 till 200 000 barn, av de cirka två miljoner barn som lever i Sverige, våld i familjen³⁶.

Studier visar att socialtjänsten och familjerätten har svårt att sätta barnens och kvinnans säkerhet i fokus. Istället värnas indirekt faders rättigheter som vårdnadshavare³⁷. Det sker genom att socialsekreterarna utgår från en tanke om ett jämställt föräldraskap och vill att det ska fortgå även efter skilsmässan och våldet till trots. Samtidigt förväntar man sig att kvinnorna ska organisera och ta ansvar för att mäns föräldraskap fungerar men då enligt en mer traditionell rollfördelning i familjen. I spänningen mellan dessa dubbla förväntningar kommer kvinnor och barn i kläm och män kan med stöd indirekt få hjälp att fortsätta att förfölja sin före detta fru/sambo.

I det offentliga samtalet finns en tanke om att kvinnor tar upp våld i familjen och våld mot barnen som en del i en vårdnadstvist utan att det egentligen finns någon grund för dessa påståenden utan helt enkelt som ett led i att misstänkliggöra mannen och därigenom få enskild vårdnad. Forskaren Nea Mellberg visar dock att det är först i samband med skilsmässan, när kvinnan får mannen på distans, som hon också kan se och ta in barnens situation. Något som ter sig problematiskt så länge relationen pågår och kvinnan fortfarande hoppas på att det ska ske en förändring av den våldsamma relationen. Att se våldet, och särskilt det våld som utövas mot barn, kräver ett visst mått av avstånd från förövaren. Det är således helt logiskt att kvinnan inte tar upp den typen av problem förrän hon har lämnat relationen.³⁸

I Barnombudsmannens (BO) rapport *När tryggheten står på spel*³⁹ från 2005 studeras vilka konsekvenser det får för domslutet i en vårdnadstvist om en av föräldrarna tidigare dömts för våldsbrott inom familjen. I 42 av de 258 studerade fallen var föräldrarna oense om vårdnaden

³⁴ DN Debatt 2005-03-29 "Fyra av tio våldsdömda får gemensam vårdnad om barn" och Barnombudsmannens hemsida www.bo.se

³⁵ Ibid.

³⁶ *Mäns våld mot kvinnor i nära relationer*, Amnesty 2004.

³⁷ Till exempel: Maria Eriksson, *I skuggan av Pappa – familjerätten och hanteringen av faders våld*, Diss. i sociologi, Uppsala universitet 2003.

³⁸ Nea Mellberg, *När det överkliga blir verklighet – Mödrars situation när deras barn utsätts för sexuella övergrepp av fäder*, 2002.

³⁹ *När tryggheten står på spel* – Barnombudsmannen 2005.

samtidigt som det finns en fällande dom i brottmål mot en förälder för våld inom familjen. I 18 fall (43 procent) dömdes det till gemensam vårdnad trots att den ene föräldern var dömd för brott mot någon inom familjen. I 23 fall (55 procent) fick mamman ensam vårdnad och i ett fall fick pappan ensam vårdnad⁴⁰

Barnombudsmannens undersökning visar att i de fall av vårdnadstvister där det förekommer fällande dom i kvinnofridsbrott, är detta inte alltid till nackdel för den fällda parten. Det betyder att våldsutsatta kvinnor och deras barn tvingas till samarbete respektive umgänge med fadern trots fällande dom mot honom. Gemensam vårdnad innebär att barnen inte kan få stöd och hjälp om inte pappan vill det – stöd som de kan behöva på grund av hans våld. Gemensam vårdnad gör det svårt för kvinnan att skydda både sig själv och ge barnen den trygghet och omsorg som de behöver. Detta är en situation som är oacceptabel ur ett brottsofferperspektiv och som strider mot Barnkonventionen artikel 19.

Enligt Barnombudsmannen ska en viktig utgångspunkt vara att ensam vårdnad ofta är det bästa för barnet när det har förekommit våld inom familjen. Barnet kan på så vis skyddas från den våldsamma föräldrarnas beteende. Vidare betonar BO att domstolarna och socialtjänsten enligt lag noga måste bedöma riskerna för våld i familjen och lyssna till barnens åsikt. Rätten till skydd från föräldrarna, om de tar till våld, ska vara starkare än rätten till kontakt med dem.⁴¹

Hatbrott

Heteronormativiteten och samhällets fördomar och attityder gentemot homo- bi- och transsexuella personer av bägge könen bidrar till att öka hbt-personers utsatthet för våld. Kriminolog Eva Tiby har studerat utsatthet för brott och våld på grund av homosexuell/bisexuell läggning och hon kom i korthet fram till att 23 procent av hbt-personer har blivit utsatta för hatbrott det senaste året⁴². Förövarna är främst unga män i 15 till 25-årsåldern. Nästan hälften av offren anfölls av tre eller fler gärningsmän. Bara en av fyra utsatta anmäler brottet och skälet att inte fler anmäler är att man inte vågar berätta för polisen att man är homo/bi/transsexuell, att man är rädd för repressalier från gärningsmannen eller att man tror att brottet ska betraktas som "mindre allvarligt".

Eva Tiby påpekar i samma undersökning att mängden hatbrott på grund av homofobi ökar. 1981 hade mellan fem och tolv procent av hbt-personer utsatts för hatbrott under det senaste året jämfört med 23 procent 1996.

Kostnader för mäns våld mot kvinnor

Ytterligare ett sätt att förstå omfattningen av mäns våld mot kvinnor skulle vara att beräkna det i ekonomiska termer. Det finns få undersökningar som visar vad mäns våld mot kvinnor kostar i strikt ekonomiska termer. I Sverige har ingen undersökning om kostnaderna för mäns våld mot kvinnor genomförts. I Finland har dock Markku Heiskanen vid polisyrkeshögskolan tillsammans med Minna Piispa på statistikcentralen utfört ett par sådana studier. Vid en nordisk våldskonferens som Brottsoffermyndigheten genomförde för några år sedan redovisades resultaten.⁴³ Nedan visas resultatet från den delstudie som enbart berörde Tavastehus stad, en

⁴⁰ Ibid.

⁴¹ DN Debatt 2005-03-29 "Fyra av tio våldsdömda får gemensam vårdnad om barn" och Barnombudsmannens hemsida www.bo.se.

⁴² Eva Tiby, *Hatbrott*, 1999. (Se även www.rfsl.se)

⁴³ Heiskanen, Markku, *Väldets pris? Om en nationell samt en lokal undersökning av ekonomiska konsekvenser av våld mot kvinnor i Finland*, G.Nordborg & A. Sigfidsson (red), *Väldets offer – vårt ansvar*, Rapport från en nordisk konferens hösten 2002, Brottsoffermyndigheten, Umeå 2003.

stad med 46 000 invånare varav 25 000 kvinnor.⁴⁴ Nedan ges exempel på verksamheter dit kvinnor vänder sig⁴⁵:

Hälsosektorn: Psykiatrisk öppenvård, hälsocentral/psykolog, sjukhus, annan vårdenhet, sjuktransporter.

Rättsväsendet: Polisens alarmcentral, polisens socialarbetare, häktet, polisutredning, rättshjälp, annan rättshjälp, åklagare.

Sociala sektorn: A-klinik, bostadshjälp, diakonin, socialbyråer, specialtjänster för barns skydd, regionalt barnskydd, familjearbete, hemtjänst, familjerådgivning, skolverket, brottsofferjouren.

Forskarna kom fram till att kostnaderna för mäns våld mot kvinnor under en månad i Tavastehus var:

Hälsosektorn: 20 008 Euro (19 procent av de totala kostnaderna)

Sociala sektorn: 54 912 Euro (53,3 procent av de totala kostnaderna)

Rättsektorn: 28 193 Euro (27,3 procent av de totala kostnaderna)

Omräknat till kostnader på ett år blir det:

Hälsosektorn: 240 069 Euro

Sociala sektorn: 658 118 Euro

Rättsektorn: 338 316 Euro

Med andra ord menar Heiskanen att kostnaderna för mäns våld mot kvinnor enbart i Tavastehus är 1,2 miljoner Euro om året! Om dessa kostnader skulle generaliseras att gälla hela Finland blir det en summa på 90 miljoner Euro om året.

Indirekta kostnader

Kostnaderna för mäns våld mot kvinnor kan inte heller enbart räknas i direkta kostnader. Vi måste dels börja prata om de indirekta kostnaderna men också om immateriella kostnaderna. De indirekta kostnaderna kan räknas i till exempel i improduktivitet och förlorad arbetsinkomst. De immateriella kostnaderna kan räknas i form av ökad ohälsa som inte medför hälso- och sjukvård (till exempel rädsla och oro, missbruk, depression och självmord). Det finns även långsiktiga effekter som att barn som blir utsatta för eller bevittnar våld inom familjen oftare än andra barn avbryter sin skolgång, får missbruksproblem och själva utövar eller drabbas av våld i nära relationer som vuxna.⁴⁶

⁴⁴ Naturligtvis kan det finnas skillnader mellan Sverige och Finland bland annat vad det gäller frekvensen av mäns våld mot kvinnor. Men vi tror att undersökningen i Finland kan tjäna som ett belysande exempel.

⁴⁵ Vad som ryms i dessa verksamheter och vad de motsvarar inom den svenska sektorn står inte i artikeln. Dock är det inte troligt att det svenska skyddet vare sig när det gäller omfattning eller kostnadsbild skulle skilja sig på några väsentliga punkter.

⁴⁶ *Makt att forma samhället och sitt eget liv- jämställdhetspolitiken mot nya mål*, SOU2005:66.

Detta vill F!

Mäns våld mot kvinnor utgör ett omfattande men försummat samhällspolitiskt problem som ständigt kränker kvinnor och förminskar kvinnors demokratiska rättigheter. Det våld män utsätter kvinnor för begränsar kvinnors liv och handlingsutrymme såväl i det privata som i det offentliga livet. Detta bör tas på allvar. Om vi vill utplåna det våld som män riktar mot kvinnor och barn kräver det av oss att frågan lyfts upp på den politiska dagordningen som en av de viktigaste politiska frågorna. Vårt mål är jämställdhet, demokrati och mänskliga rättigheter för alla.

- En femårig folkbildningssatsning om mäns våld mot kvinnor. Människor som i sitt arbete har uppdraget att motverka och hantera mäns våld mot kvinnor behöver kvalificerade kunskaper och arbetsmetoder. Förebyggande åtgärder och hjälp till män som slår måste innefatta ett könsmaktsperspektiv.
- Skärpning av socialtjänstlagen så att utsatta kvinnor och barn, oberoende av bostadsort, inte bara bör, utan SKA ha tillgång till hjälp, stöd, respektfullt bemötande och skyddat boende i sitt närområde. Det gäller också kvinnor och män som utsätts för våld i samkönade relationer. Hjälpökande skall ha rätt till tolkhjälp.
- Inför sanktioner mot kommuner som inte tar sitt ansvar att ge hjälp och stöd till kvinnor som utsätts för mäns våld.
- Ge JämO – som har goda kunskaper om könsmaktsordningen – i uppdrag att utöva tillsyn över kommuners arbete med mäns våld mot kvinnor.
- Stärk barns rättsäkerhet i familjer där barnen bevittnar våld mot mamma. Barnen ska få brottsofferstatus och pappans lämplighet som vårdnadshavare i dessa fall ska omprövas.
- Staten ska ta ansvar för att det inrättas resursjourer som kan ta emot de mest utsatta kvinnorna, exempelvis missbrukande, psykiskt sjuka och prostituerade kvinnor.
- Regeringen ska få uppdraget att tillsätta en utredning som ska beräkna de ekonomiska kostnaderna för mäns våld mot kvinnor i Sverige.
- Utländska kvinnor och barn som i äktenskap eller samlevnad med män utsätts för våld ska få stanna i Sverige oavsett vistelsetid i landet, längd på eventuellt äktenskap, ålder, hälsotillstånd. Samma sak ska gälla kvinnor/män/ barn som finns i Sverige till följd av trafficking. Skyddet för kvinnor som anger brottslingar i samband med trafficking ska stärkas.
- Förföljelse på grund av kön, sexuell läggning och könsuttryck ska vara asylgrundande skäl.
- Asylsökande kvinnor ska synliggöras och få adekvat hjälp och stöd för att bearbeta eventuella erfarenheter av våld och övergrepp.

Rapporten är sammanställd av Sandra Zetterman
Referenspersoner: Ann-Marie Tung och Carin Holmberg